

významem kategorie sociální, rozlišuje teoretickou a empirickou úroveň přístupu při vytváření systému sociálních kategorií. Nikdy nezapomene zdůraznit význam teoretického přístupu a omezenost faktografie nebo konkrétního výzkumu při řešení otázek, které vyžadují teoretický a v některých případech až sociálně filozofický přístup. Obecnou teorii ne lze vyvodit bezprostředně z faktů.

Základním výchozím tématem celého pojetí sociologie průmyslu je u Podmarkova člověk v soudobé průmyslové výrobě. Věřen svému teoretickému přístupu se autor snaží najít při vymezení předmětu sociologie průmyslu výchozí kategorii, která by byla první analytickou jednotkou. Za takovou analytickou jednotku považuje průmyslový podnik. Ten není jako celek objektem zkoumání sociologie průmyslu. Jde především o společenskou problematiku podniku, o zkoumání jeho sociální organizace. Tím, že autor recenzované práce zvolil podnik jako první analytickou jednotku, vytváří si určité východisko, současně však i potíže. Mohou, a to oprávněně, vzniknout námitky, že ztotožňuje sociologii průmyslu se sociologií podniku, ze stanoviska V. G. Podmarkova je však plně logické, že si vybral podnik jako první analytickou jednotku. Podmarkov totiž neuznává existenci samostatné sociologie podniku, jen podotýká, že v kapitalistických zemích se vyděluje ze sociologie průmyslu sociologie podniku.

Věnoval jsem pozornost první kapitole, protože má teoreticko-koncepční ráz a její základní zaměření v podstatě určuje logickou strukturu celé knihy. Jednotlivé

Člověk – věda – technika

V poslední době vyšlo v SSSR mnoho publikací s tematikou vědeckotechnické revoluce. Jednou z významných prací z této oblasti je kniha *Člověk – věda – technika* (Člověk – nauka – technika, Moskva 1973; *Člověk – věda – technika*, Praha-Moskva 1973).

Tato studie je výsledkem spolupráce so-

problémy jsou tak předem předznamenány ve výkladu i řazení základními teoretickými východisky první kapitoly.

Jak již bylo řečeno, nemá kniha ve všech částech stejnou úroveň, to se týká například kapitoly o kategorii profese i profesionální mobilitě. Naopak zmíněné kapitoly o sociálním plánování, o mimo-pracovní době a volném čase i o sociálně psychických jevech v podniku jsou velmi zajímavé, poučné a podnětné. Zde se autor mohl opřít již o velké množství údajů, dat z realizovaných výzkumů sovětské sociologie. Sympatická je snaha autora nedělat kategorické závěry a zobecnění tam, kde dílčí výsledky pro to nedávají spolehlivý základ.

Když posuzujeme knihu V. G. Podmarkova jako pomůcku či příručku, která má dát přehled a informaci pro studenty, zájemce o sociologii průmyslu a podniku, pro lidi prakticky činné v oblasti výzkumu přímo v terénu, pak můžeme jednoznačně říci, že jde o dobrý příspěvek pro daný účel. Pro specialistu v dané oblasti kniha bude zajímavým, ne však ve všech částech plně uspokojivým dokladem toho, jak přistupují sovětské sociologové k řešení mnoha významných problémů sociologie průmyslu a jak předkládají výsledky své práce i svého pojetí širší veřejnosti i specialistům oboru. Podmarkovova kniha je zvláště podnětná pro každého, kdo například u nás by uvažoval o učební či studijní pomůcce pro odborné i laické zájemce na dané téma. Jistě by se v mnohém ohledu od autora recenzované práce poučil.

Eduard Urbánek

větské a československé akademii věd. Je kolektivním dílem pracovníků Filozofického ústavu Akademie věd SSSR (Institutu filosofii Akademii nauk SSSR), Ústavu dějin přírodních věd a techniky Akademie věd SSSR (Institutu istorii jestestvoznaniija i techniki Akademii nauk SSSR) a Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV.

Myšlenka napsat tuto práci se zrodila na třetím sovětsko-československém sympoziu ve Smolenicích a přímým podnětem byla příprava tří kongresů: XV. světového filozofického kongresu v Bulharsku, VIII. mezinárodního sociologického kongresu v Kanadě a XIV. mezinárodního kongresu o dějinách vědy v Japonsku. S tím souvisejí také tři hlediska zpracování problematiky spojené s vědeckotechnickou revolucí: hledisko filozofické, sociologické a vědeckotechnické. Jednou z předností této studie však je, že jednotlivá hlediska nejsou izolována, oddělena, nýbrž na sebe navazují, navzájem spolu souvisejí, doplňují se a vytvářejí tak komplexní celek, jednotu všech stránek uvedené problematiky.

Studie Člověk – věda – technika se snaží charakterizovat i řešit důležité problémy spojené s vědeckotechnickou revolucí. Všimá si její podstaty a základních tendencí, působení na vědu a techniku, na sociální a ekonomickou sféru v různých společenských systémech. Autoři ukazují, že pokrok moderní civilizace je možný jen na základě organické jednoty výsledků vědeckotechnické revoluce s přednostmi socialismu. Z hlediska marxismu se v knize kritizují buržoazní koncepce vědeckotechnické revoluce, iracionalistické teorie technické civilizace a technokratické tendence ve společenském vědomí.

Knihla je rozdělena do devíti kapitol. První tři kapitoly se zabývají převážně otázkami vztahu vědy a techniky, poslední tři problematikou filozofickou a tři prostřední kapitoly mají na zřeteli aspekt sociologický. Kapitoly IV, V, VI, VII zpracovali převážně pracovníci Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV pod vedením Radovana Richty. Je to právě ta část knihy, která je věnována otázkám vědeckotechnické revoluce z hlediska sociologie a ekonomie. Kolektiv autorů zde řeší vztah vědeckotechnické revoluce k změnám v sociální struktuře společnosti a konečně problematiku organizace a řízení.

Autoři usilují o všestrannou analýzu, o odhalení vzájemných závislostí různých

faktorů materiálních i duchovních, snaží se objevit vnitřní zákonitosti a na základě toho ukázat i perspektivy a tendence dalšího vývoje vědeckotechnické revoluce. Na rozdíl od mnohých publikací s podobnou tematikou nejde autorům jen o deskripci a explikaci doby, kterou právě prožíváme, zajímá je právě budoucnost lidstva. Pokoušejí se najít odpověď na otázku, jaký sociální systém odpovídá objektivním tendencím vývoje vědeckotechnické revoluce, v rámci jakého systému mohou lidé nejoptimálněji využít ve svůj prospěch mocných sil moderní vědy a techniky. Uvědomují si, že se ještě nikdy pokrok vědy a techniky nedotýkal tak ostře a bezprostředně osudu lidstva jako nyní.

V celé knize je patrná snaha o systematickost a celistvost zkoumání. Hlavní systém spatřují autoři ve spojení tří základních komponent: člověk – věda – technika. Ty se pak dále rozvíjejí na další články a podsystemy, jako je například věda – technika – výroba, člověk – příroda, člověk – prostředí, člověk – společnost, člověk – člověk, člověk – kolektiv – společnost.

To vše určuje strukturu recenzované knihy. Autoři začínají zkoumáním vědeckotechnické revoluce jako celistvého jevu, dále přecházejí k vyčlenění její nejobecnější, tj. vlastní vědeckotechnické stránky, od tohoto poměrně abstraktního zkoumání postupují ke stále konkrétnějšímu, přičemž mají zároveň na zřeteli faktory ekonomického a sociálního charakteru.

Vědeckotechnická revoluce se nejdříve zkoumá v rovině různých společenských systémů, pak se analýza stále více zaměřuje na explikaci změn sociální struktury v podmínkách kapitalismu a socialismu, forem a způsobů organizace a řízení společnosti pod vlivem vědeckotechnické revoluce a přeměny způsobu života a prostředí dnešního člověka.

Vyústěním knihy pak je odhalení duchovního života člověka a jeho zvláštností, jež vznikají nejen v důsledku vědeckotechnické revoluce ve dvou hlavních světových systémech. Zároveň se nejdříve

charakterizují obecné rysy duchovního života současného člověka a postupně ty, jež jsou přímo spojeny s jeho myšlením.

Závěrečná část pak obsahuje perspektivy vývoje vědeckotechnické revoluce a analýzu různých názorů na budoucnost lidstva, jež vycházejí z protikladné světónázorové orientace.

Studie *Člověk – věda – technika* značně převyšuje průměr současných prací s podobnou tematikou. Má pevnou strukturu, je zde jasně určen cíl práce a metoda zkoumání, důležitým znakem je systematická a kompaktnost zkoumání a důsledný marxistický dialektický přístup ke zkoumaným jevům. Osvětluje problém

člověk – věda – technika jako jednotný, komplexní problém; to umožňuje zkoumat ho z různých stran, z různých aspektů, aniž se přitom ztrácí ze zřetele vnitřní organická jednota všech jeho složek.

Tato kniha je vhodnou pomůckou pro učitele i studenty, pro lektory a propagandisty, pro všechny, kteří se zajímají o otázky spojené s vědeckotechnickou revolucí. Ti všichni zde najdou zasvěcený výklad a poučení o aktuálních problémech vědeckotechnické revoluce, o té velmi složité, mnohostranné a obtížné, ale zároveň maximálně aktuální oblasti, jakou je vědeckotechnická revoluce v dnešním světě.

Milena Manová

Sociologie vědy – problémy a perspektivy

I. A. Majzel, *Sociologija nauki: problemy i perspektivy*. Znaniye, Leningrad 1974. Vědeckotechnická revoluce se svými prudce dynamickými procesy dotýká nejen technické oblasti, ale reagují na ni adekvátním způsobem také vědy společenské. Vědecký pokrok se stává středem pozornosti nejen pro své výsledky, ale je také „sám o sobě“ objektem pozorování a zkoumání, rozvíjejí se sociologické vědy. Je tomu tak i v Sovětském svazu a leningradský autor vydává svědectví o současném stavu této disciplíny. Jeho útlá knížka shrnuje nové teoretické problémy, které vznikly v souvislosti s progresem současné vědy a vědeckotechnické revoluce, charakterizuje některé hlavní problémy sociologie jakožto vědy a formuluje sociologický přístup k vědeckým procesům.

Mezi nejaktuálnější teoretické úkoly patří výzkum vědy, její sociální povahy, struktury, zákonitosti fungování a rozvoje – konstatuje I. A. Majzel úvodem a dokazuje, že vědu nelze chápat pouze jako systemizované poznání. Je především společenským jevem a všechny její stránky jsou společensky podmíněné. Základní význam pro vznik sociologie vědy mají knihy M. a S. Ossowských *Věda o vědě* a G. Bernala *Sociální funkce vědy*. Sociální povaha vědy byla však systematicky zdůrazňována už Marxem, Engelsem a Leninem. So-

ciologický výzkum v oblasti vědecké organizace a ekonomiky vědeckých prací se může stát teoretickým základem praktických doporučení směřujících k zefektivnění vědecké práce.

Hlavní problémy sociologie vědy mají vždycky dvě roviny. Makrorovinu tvoří věda jako společenský jev, její úloha v životě společnosti, sociální podmíněnost vědeckého poznání. Mikrorovina se týká vnitřních „ústrojenství“ vědy, jejího organismu a lidí, kteří ve vzájemných složitých vztazích vědeckou práci realizují. Základním úkolem sociologie je objasnit sociální povahu vědy, a tím také „raison d'être“ své vlastní existence. Autor dokazuje, že orientace pouze na gnoseologickou stránku vědeckého poznání je nebezpečnou simplifikací. Sociální charakter vyplývá nejen ze skutečnosti, že jde o jev v rámci společnosti a společnosti sloužící, ale i z toho, že poznávací proces je svou podstatou sociální a představuje specifický rys společenské produkce. Spolu s rozvojem společnosti se obohacuje a diferencuje sociální funkce vědy – v současnosti vystupuje v podobě celého spektra v různých sférách společenského života. Daleko přesahuje jakoukoli formu dílčí praxe a její existence je nevyčerpatelná stejně jako rozvoj člověka.

Jednota teoretických a praktických